

УДК 347.633

Журило Сергій Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЗНАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ-ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ НЕДІЙСНИМ: ПІДСТАВИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Постановка проблеми. Сьогодні інститут усиновлення покликаний максимально забезпечити захист інтересів дитини при усиновленні. Аналіз правовідносин, які виникають в результаті усиновлення, дають змогу вести мову про можливість створення справжніх сімейних відносин між усиновлювачем та усиновленим. Особливої актуальності дані питання набувають при розгляді усиновлення дитини іноземними особами, виїзді дитини в іншу країну, її пристосування до нових умов життя тощо. В цьому контексті актуальними є питання, пов'язані із дотриманням умов, які висуваються законодавцем до проходження процедури усиновлення, її законності, дотримання прав дитини, родичів дитини тощо. Як власне усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами має свої особливості по відношенню до національного усиновлення, так і визнання його недійсним, застосування правових наслідків передбачає додаткові вимоги для повернення дитини в Україну.

Стан дослідження теми. Серед цивілістів, які приділяли увагу різним аспектам усиновлення, слід назвати М.М. Агаркова, С.М. Братуся, Я.Р. Веберса, Ю.С. Гамбарова, Н.Л. Дювернуа, І.В. Жилінкову, Л.М. Зілковську, К.Д. Кавеліна, О.О. Красавчикова, М.С. Малєїна, Г.К. Матвєєва Д.І. Мейєра, В.І. Сінайського, Г.Ф. Шершеневича та ін.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до діючого законодавства в Україні однією з підстав припинення усиновлення є визнання його недійсним.

Так, ст. 236 СК України передбачає визнання усиновлення недійсним за рішенням суду у випадках, якщо: 1) воно було проведене без згоди дитини та батьків, якщо така згода була необхідною; 2) усиновлювач не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення (фіктивне усиновлення); 3) воно було проведене на підставі

підроблених документів; 4) у разі відсутності згоди на усиновлення осіб, зазначених у ст.ст. 220-222 СК України; 5) якщо одним із подружжя усиновлена дитина другого з подружжя за умови встановлення того, що на момент усиновлення другий із подружжя не мав наміру продовжувати з ним шлюбні відносини [1].

Отже, розглянемо ці випадки більш детально. Зокрема, усиновлення не може вважатися здійсненим, якщо порушені вимоги законодавства щодо надання згоди батьків або дитини на усиновлення. Разом з тим, якщо виявиться, що батьки не були проти усиновлення, а між усиновлювачем і дитиною, яка не давала згоди на усиновлення, склалися нормальні сімейні відносини, суд може відмовити у визнанні усиновлення недійсним.

Що стосується фіктивного усиновлення, то крім усиновлювачів, які не мали наміру одержувати права та обов'язки матері чи батька дитини та здійснювати їх, іноді у ньому може брати участь і сама дитина (наприклад, якщо усиновлена дитина продовжує проживати з рідними матір'ю, батьком).

Наступною умовою визнання усиновлення недійсним за рішенням суду є проведення його на підставі підроблених документів. Фіктивними можуть бути, зокрема, документи: які засвідчували згоду батьків чи самої дитини на усиновлення, про стан здоров'я усиновлювача, його заробіток, стан здоров'я дитини, або які фіксують згоду дружини (чоловіка) усиновлювача, опікуна, піклувальника, закладу охорони здоров'я або навчального закладу, в якому перебуває дитина тощо. В даних випадках суд може визнати усиновлення недійсним, якщо збереження його суперечить інтересам дитини. Отже, необхідність визнання усиновлення недійсним за умови використання підроблених документів не викликає сумніву.

Норма ч. 5 ст. 236 СК України може застосовуватися, зокрема, в ситуаціях, подібних наступному прикладу. Після розірвання шлюбу Іваненко К. через місяць вийшла заміж Петренко О., який відразу усиновив її сина. Однак незабаром виявилось, що причиною розірвання шлюбу були її зв'язки з іншим чоловіком, і ці зв'язки не припинилися після реєстрації повторного шлюбу. Врешті Іваненко К. переїхала з дитиною до нього, розірвала другий шлюб, а Петренку О. суд присудив аліменти на дитину.

У позові про визнання усиновлення недійсним суд відмовив на тій підставі, що Петренко О. бажав виникнення батьківських прав та обов'язків, а тому усиновлення не може вважатися фіктивним. Завдяки такому вирішенню спору склалася наступна ситуація: рідний батько позбувся клопотів про дитину, з Петренку О. суд присудив аліменти, а Іваненко К. проживає з новим чоловіком за рахунок великого розміру аліментів. Таке рішення є несправедливим та слугує засобом заохочення недобросовісності у відносинах між суб'єктами сімейних відносин.

Отже, відповідно до ч. 5 ст. 236 СК України усиновлення є фіктивним не лише за умови, коли усиновлювач не бажав насправді виникнення у нього батьківських прав та обов'язків, а й тоді, коли мати чи батько дитини використовують усиновлення як засіб одержання певних благ, без наміру спільного проживання з усиновлювачем. Докази, зібрані у справі, підтверджували відсутність у Іваненко К. наміру жити однією сім'єю з Петренку О. [2, с. 12]

Крім самого факту визнання усиновлення недійсним, законодавство України закріплює і правові наслідки такого визнання (ст. 237 СК України). Отже, рішення суду про усиновлення як акт, винесений іменем держави, створює презумпцію законності усиновлення. Лише після набрання чинності рішенням суду про визнання усиновлення недійсним можна буде зробити висновок, що ті права та обов'язки, які виникли внаслідок винесення рішення про усиновлення, були насправді квазіправами і квазіобов'язками. Усиновлення, визнане судом недійсним, вважається таким з моменту його здійснення, тобто від дня набрання чинності рішенням суду про усиновлення[1].

У разі визнання усиновлення недійсним настає складна система юридичних наслідків, а саме: 1) ім'я усиновлювача вилучається з актового запису про народження дитини, якщо він був записаний її батьком (матір'ю); відновлюється той запис, який був до усиновлення; 2) усиновлювач позбавляється прав та обов'язків матері, батька дитини; родичі усиновленого перестають бути для нього бабою, дідом, братом, сестрою, втрачаючи ті права та обов'язки, яких вони набули в резуль-

таті усиновлення; 3) усиновлений втрачає ті права щодо усиновлювача та його родичів, яких було набуто на підставі рішення суду; одночасно відновлюється «батьківське правовідношення» між дитиною та її рідними батьками (якщо вони є) або їй повертається статус «державної дитини»; 4) якщо дитині виповнилось чотирнадцять років, вона має право вибирати своє місце проживання після визнання усиновлення недійсним, якщо є можливість для такого вибору; 5) орган опіки та піклування має визначити подальшу долю дитини, яка після визнання усиновлення недійсним залишилася без піклування старших; 6) ім'я, прізвище та по-батькові дитини може бути відновлено, або вона може і надалі іменуватися прізвищем, ім'ям та по-батькові, які вона одержала у зв'язку з усиновленням; 7) передбачено обов'язок колишнього усиновлювача тимчасово утримувати дитину (протягом не більше як двох років з моменту набрання чинності рішенням суду про визнання усиновлення недійсним): таке право дитини на аліменти зумовлене її сирітством або неможливістю батьків її утримувати і воно не виникне, якщо колишній усиновлювач сам не є матеріально забезпеченим. Зазначимо, що на вимоги про визнання усиновлення недійсним позовна давність не поширюється. У разі визнання усиновлення недійсним водночас скасовується рішення суду, яким це усиновлення було здійснене [2, с. 35-37].

Наведемо наступний приклад. Южний міський суд Одеської області задовольнив заяву позивача Павловича Д. до Кетан Л. про визнання усиновлення Кетан Н. недійсним. Зокрема, судом встановлено, що сторони перебували в зареєстрованому шлюбі з 17.06.2006 р. по 16.06.2011 р., ініціатором розірвання шлюбу була відповідач. Шлюб був не тривалим і на даний час вона проживає з іншим чоловіком разом з дитиною.

Позивачем був усиновлений її син від першого шлюбу, на що Кетан Л. дала згоду з метою уникнення спілкування сина з біологічним батьком, після повернення його з місць позбавлення волі. Після усиновлення позивач не приймав участі у вихованні дитини, не приймав участі у батьківських зборах, святах. Вихованням дитини займалися мати та бабуся. Вказане свідчить про те, що позивач при усиновленні дитини не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення, тобто мало місце «фіктивне усиновлення», яке не має позитивних наслідків і не є корисним для дитини.[3] Отже, винесення рішення про визнання усиновлення недійсним потягне всі визначені в законі правові наслідки.

Зазначимо, щодо суду з позовом про визнання усиновлення недійсним можуть звертатися батьки, усиновлювач, опікун, піклувальник, орган

ся можливість позбавлення усиновлювача батьківських прав. Аналіз законодавства щодо визнання усиновлення недійсним, застосування наслідків такої недійсності говорить про те, що законодавець захищає права дітей та родичів дитини, якщо ті порушуються. Разом з тим, при визнанні усиновлення дитини-громадянина України іноземними громадянами недійсним, для реального, оперативного його виконання, а саме, повернення дитини в

Україну, необхідна насамперед злагоджена робота всіх служб, установ та організацій, на які покладені обов'язки захисту прав і свобод усиновлених дітей (відповідної консульської установи чи дипломатичного представництва України, органів опіки та піклування, служби у справах дітей, органів ДРАЦСу тощо). Саме вони повинні забезпечити максимально безболісне повернення дитини, її адаптацію до нових умов, психологічну допомогу тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Ромовська З.В. Коментар до глави 18 «Усиновлення» Сімейного кодексу України / З.В. Ромовська // Законодавство України : Науково-практичні коментарі. – 2005. – № 4. – С. 3-42.
3. Рішення Южного міського суду Одеської області від 16.11.2011 по справі № 2-470/11 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19622143>
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 313 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/313-2014-п>

Журило Сергій Сергійович

ВИЗНАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ-ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ НЕДІЙСНИМ: ПІДСТАВИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Стаття присвячена аналізу такої підстави припинення усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами, як визнання його недійсним, правовим наслідкам такого визнання, враховуючи особливості іноземного усиновлення. Зокрема, проаналізовані норми українського законодавства, судової практики, які стосуються даного питання. Наголошено на необхідності злагодженої роботи всіх служб, установ та організацій, на які покладені обов'язки захисту прав і свобод усиновлених дітей (відповідної консульської установи чи дипломатичного представництва України, органів опіки та піклування, служби у справах дітей, органів ДРАЦСу тощо).

Ключові слова: усиновлення, дитина, усиновлювач, усиновлений, визнання усиновлення недійсним.

Журило Сергей Сергеевич

ПРИЗНАНИЕ УСЫНОВЛЕНИЯ ДЕТЕЙ-ГРАЖДАН УКРАИНЫ ИНОСТРАННЫМИ ГРАЖДДАНАМИ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНЫМ: ОСНОВАНИЯ И ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Статья посвящена анализу такого основания прекращения усыновления детей-граждан Украины иностранными гражданами, как признание его недействительным, правовым последствиям такого признания, учитывая особенности иностранного усыновления. В частности, проанализированы нормы украинского законодательства, судебной практики, касающихся данного вопроса. Отмечена необходимость слаженной работы всех служб, учреждений и организаций, на которые возложены обязанности по защите прав и свобод усыновленных детей (соответствующего консульского учреждения или дипломатического представительства Украины, органов опеки и попечительства, службы по делам детей, органов РАГС и т.д.).

Ключевые слова: усыновление, ребенок, усыновитель, усыновленный, признания усыновления недействительным.

Zhurylo Sergii Serhiyovych

INVALIDATION OF ADOPTION OF CHILDREN-CITIZENS OF UKRAINE BY FOREIGN CITIZENS: THE GROUNDS AND LEGAL CONSEQUENCES

The article is devoted to analysis of such ground for termination of adoption of children-citizens of Ukraine by foreign citizens, as invalidation of adoption, the legal consequences of it, taking into account characteristics of foreign adoptions. In particular, the article analyses the norms of Ukrainian legislation, judicial practice that relate to this issue. The necessity of coordinated work of all services, agencies and organisations responsible for the protection of the rights and freedoms of adopted children (the relevant consular office or diplomatic mission of Ukraine, agencies of guardianship, services for children, SRACS bodies etc.) is stated.

Key words: adoption, child, adopter, adoptee, invalidation of adoption.